

Nikolaus Bernhard Eybe

**Viro Praenobilissimo. Consvltissimo. Doctissimo. Domino, Domino Hieronymo.
Hartwico Eybe Licentiam. Svmmos. In. Vtroqve. Ivre. Honores. Capessendi,
Nacto, Ex. Animo. Gratvlatvr, Ac Hacce. Occasione. Ivs. Principvm. Circa. Sacra.
Ex. Vaticanio. Esaiano, Cap. XLIX. v. 23. Breviter. Dedvcit, Ac. Probat**

Rostochii: Formis. Adlerianis, [1743?]

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn1002345413>

Druck Freier Zugang

RU jurist. 3.Oct.1743

Eybe, Nic. Bernh.

V I R O
PRAENOBILISSIMO. CONSVLTISSIMO.
DOCTISSIMO. DOMINO,
DOMINO
HIERONYMO. HARTWICO
E Y B E

LICENTIAM. SVMMOS. IN. VTRO-
QVE. IVRE. HONORES. CAPESSENDI,

NACTO,

EX. ANIMO. GRATVLATVR,

AC

HACCE. OCCASIONE. IVS. PRINCIPVM. CIR-
CA. SACRA. EX. VATICINIO. ESAIANO, CAP. XLIX. v. 23.

BREVITER. DEDVCIT,

AC. PROBAT

NICOLAVS. BERNHARD. EYBE,

HAMBVRGENSIS,

S. S. THEOLOGIAE. CVLTOR.

R O S T O C H I I
F O R M I S. A D L E R I A N I S.

V I R O
FRAGENOBILISSIMO. CONSULTISSIMO.
DOCTISSIMO. DOMINO.
DOMINO
HIERONYMO. HARTWICO
F Y B E
LICENTIAM. SVMMOS. IN. VTRO.
QVE. IVRE. HONORES. CAPESSENT.
HARTWICO.
FR. ANTON. GELTATV.
AS
HARTWICO. OCCASIONE. IVS. PRINCIPVM. CIR.
CA. SACRA. EX. VATICANO. ESALINO. CAP. XLI. Y. 18.
BREVIOR. EPISCOP.
AL. EPISCOP.
NICOLAE. BERNHARD. KIRBE.
HARTWICO.
S. S. THEOLOGICAE. CATHOL.
ROSTOCKA.
FORMIS. ABBATINIS.

FRATER
EXOPTATISSIME.

Exigit hoc sinceræ amicitiae vinculum, vt, quicquid amicorum alteri felicitatis contigerit, alterum etiam ad gaudia flectat. Haec autem nec premere corde, nec tarde, leuiterque profiteri licet. Insignis laetitiae clara sunt edenda testimonia, voluptatique amici id adiiciendum dulcedinis, vt socium experiatur. Hoc quodsi iis conuenit, quos inter nullus alius quam amicitiae obtinet nexus, quanto magis iis, qui propiori, arctiorique coniunguntur vinculo, fratresque sese salutant dulcissimos. Sane cum hocce mente mea reputem, tunc ad TE vertitur omnis contemplatio, ad TE, quem vnicum meum Fratrem agnosco, &, quo fas est, amore prosequor maximo. Grande TIBI hodie paratur decus, laborumque pertinaciter, felicissimeque transactorum praemium nancisceris dulcissimum. Gaudium hinc ingens sane occupat, tenetque mentem, quod vel publice testari validissime cupio. Haec est itaque, Mi Charissime Frater, vnica causa, cur literas hasce, inexercitato consignatas calamo, ad TE scribere ausus sim. Gratulabor nempe TIBI honorem, qui labores antea ctos sequitur, & ostendam TIBI laetitiam meam, quam ex TVAE felicitatis incremento haurio. Sed hocce gratius indicare non posse mihi videor, quam si ventilationem thesisi cuiusdam adiecerim. Haesitavi quidem diu, quamnam pertractandam susciperem, & cogitationes meae mox ad hanc, mox ad illam versae sunt. Placuit tandem inprimis inquirere, &, quantum vires meae permittunt, hisce literis de Iure Principum circa sacra agere constitui. Et ad hoc eo melius, ac accuratius ostendendum, vrgendum, ac probandum hocce praesens dictum, tanquam fundamentum huius thesisi, praemittam.

ESAIAS, XLIX. 23.

*Sintque Reges Nutritores tui; & Principes eorum Lactatrices
tuas.*

Ex antecedentibus, cum hoc versu immediate connexis, luculenter apparet, vaticinium hocce, a Propheta Esaia profectum, ad Ecclesiam Iudaicam cum respectu ad Ecclesiam N. Tti directum esse. Nam omnia ea, quae in versu 14. vsque ad finem huius Capitis leguntur, ad solatium Iudaeorum prolata sunt. Promittit enim Propheta, ad Zionem (quo nomine Ecclesiam Novi Tti etiam apud Prophetas frequenter indigitari constat) quam plurima membra accessura esse, quorum multitudinem terra Iudaica non caperet. Vt autem Iudaei eo certius de hoc persuaderentur, ostendit Vates Zioni mandatum illud, quod a DEO, illis promulgandum, acceperat. *Reges, inquit Esaias, Reges sint Nutritores tui; & Principes eorum Lactatrices tuas* (vt vox מִנִּיקוֹתָי proprie vertenda est) siue Nutrices tuas. Quantum significat, quam emphatice sonat vox *lactis*! Lac est medium incrementi; debent ergo Reges, ac illorum coniuges Ecclesiam nutrire, fouere, ac incrementa eius promouere; Nutrices ex officio salutis infantum prospiciunt, quantum possunt, omnia auertunt mala, & denique ipsarum lac infantibus ad conseruandam illorum vitam, & ad salutem tuendam tribuunt; sic etiam Reges, ac illorum coniuges Ecclesiae sese exhibere debent. Eorum est, Ecclesiae, illiusque Ministris, ac membris, ab illa dependentibus, & pauperibus debita sustentatione succurrere, eorumque necessitatibus consulere; debent porro alios hortari, consolari, ac alios ad curam salutis exemplo suo excitare. Sensus ergo horum verborum, quae sane gravi gaudent pondere, ita sese habet: Reges, ac Principes eorum debent pro salute Ecclesiae omnem gerere curam, & quidem ita, vt omnia iuxta mandatum diuinum peragantur, vt omnia secundum ordinem fiant, vtque, quae possunt, incrementa Ecclesiae parentur, ac promoveantur. Disquirendum quidem hic foret, num mandatum ac offi-

officium his verbis contineatur, nec ne? Sed cum hoc ab iis potissimum impugnetur, quibuscum certamen pro viribus inire decreui, & hanc quaestionem deinceps, quando ad objectiones eorum refellendas accessero, excutiendam mihi serua- bo. Constat inter Eruditos disceptari; vtrum Jus circa Sacra Principi per se competat, nec ne? Nec ignotum est, illos, qui prius negant, verba Esaiae excitata huc minus recte referri, affir- mare. Incidit in manus haud ita pridem scriptum *Ανορθωσις* ex- cusum, quod titulum praefert: M. U. L. Unpartheyische Prü- fung einiger das Mecklenburgische Kirchensund Patronal-Recht betreffenden Stücke, nebst einer Zugabe bescheidener Anmerkun- gen über des Fürstlich-Mecklenburgischen Theologi, Bericht von jetzt vormaltender Landes-Kirchen-Verwirrung: huius pag. 167. 168. Autor mihi incognitus Theologum quendam Celeberrimum oppugnaturus scribit: Wir können nicht vorenthalten daß wir nicht finden, wozu die angeführte Stelle aus dem Es. XLIX. 23. hier abzwecken solle. Wir können nach unsrer wenigen Kenntniß nicht absehen, daß in diesen Worten den Fürsten die Iura Episco- palia übertragen worden. Soviel sehen wir wohl, daß darin der Vorzug des Neuen-Bundes angepriesen, und zugleich gezeigt wird, daß in demselben auch die Könige, und Fürstinnen der Kirchen sich gütiger, als vormals erweisen, und sie, wie ein Vormund sein Pfle- ge-Kind, und eine Mutter ihr Säugling mit einer zärtlichen Liebe er- nähren und versorgen würden, und daß daher, weil Gott dies als etwas besondres, und herrliches verheisset, Regenten allerdings recht und löblich thun, wann sie zu einem gleichen Zwecke sich beey- fern, und für das Wohl der Kirchen sorgen. Daß aber den Regen- ten an diesem Orthe der Heil. Schrift das Jus circa Sacra, oder das beliebte Jus Episcopale übertragen, und anbefohlen seyn sollte, dürfte sich schwerlich hinreichend beweisen lassen. Sonst würde folgen müssen, daß auch die Fürstinnen an dem Episcopal Recht Theil hätten.

Sentit itaque Auctor hujus scripti, haec verba Esaiana tantum de praerogatiua foederis noui agere. Praerogatiua nempe huius foederis noui prae veteri in eo, vt opinatur, confi- sit, quod Reges & Reginae beneficia plura, quam antea, in Ecclesiam collaturae sint. Mandatum autem aliquod divi-

num, quo Iura Episcopalia Principibus Personis demandentur, hic legi inficiatur. Mihi vero rectius statuere videntur, qui mandatum aliquod hic contineri sibi persuadent (*). Gemina ratione id efficiam. *Primo* attendendum erit, ad indolem locutionis Ebraeorum, ubi Imperatiuus per Indicatiuum ordinario exprimitur, & futurum Indicatiui per Imperatiuum quam saepissime exponendum est. Locorum cumulum non afferam, vnum tantum & alterum adducam. Legas, quaeso, Exod. XX. ab initio vsque ad versum 18. In his leguntur praecepta, quae per Mosen DEVS promulgauit. Hæc praecepta mandatum quoddam diuinum exhibere, nemo negare potest. Attamen in contextu Ebraico semper futurum indicatiui vsurpatur. Porro Gen. II. 24. intelligimus, DEVM instituisse coniugium. In textu Ebraeorum inuenimus eandem cum hoc dicto Esaiano vocem: וְיָרִי, quae, vt perspectum est, pro Indicatiuo habenda, per Imperatiuum tamen explicanda est, quia hoc loco diuinum quoddam adest mandatum, quod ex loco parallelo Matth. XIX. v. 4. 5. 6, luculenter apparet. Si ergo praeter multa alia ad haecce adducta exempla attenderimus, tunc sine metu corruptionis sensus S. S. vox וְיָרִי etiam h. l. Pro Imperatiuo sumere, & probabilissime sumere, possumus. Atque hunc in sensum verba accepit B. Lutherus, germanice conuertens: Die Könige sollen deine Pfleger, und die Fürstinnen deine Säugammen seyn. Confirmat etiam hanc phrasis Ebraeae significationem indoles rei, quam nunc *secundo* adiungam. In eo consentiunt omnes, idque apertissimum, exhiberi hoc vaticinio promissionem diuinam. Sed promissio sua natura, seu ex vocis vsu spectat ad aliquid bonum

(*) Sentit ita inter alios Celeb. Io. Franc. Buddeus, cuius verba, quae huc spectant, recitabo: Non tantum autem, inquit, Imperans, vt felicitas externa, & tranquillitas Reipublicae constet, curare debet, sed idem etiam, saltem prouti Christianae religioni se addictum profitetur, obstrictus est, aeternam civium suorum salutem, ea, qua potest, & debet, ratione promovere. Vid. eiusdem institutiones Theol. Moralis Cap. III. Sect. VII. § XVIII. Et in Nota; indicat verbis hisce (Cap. XLIX. 23, diuinus Vates Esaias, Regum quoque, atque Principum studio, operaque alendam, fouendam, propagandam esse Ecclesiam Noui Testamenti.

bonum. Malum (culpa) DEVS tantum permittit, quando fit; Malum poenae non promittit, sed comminatur. Bonum autem, quod DEVS promittit, non tantum permittit, sed & promouet, &, vt ab iis, quibus id exsequendum committitur, efficiatur, ferio vult. Vbi vero seria voluntas DEI, vt per alium promissio executioni detur, ibi mandatum non potest non supponi, locumque inuenire. Voluntas autem diuina est vel mediata, vel immediata. Voluntas immediata h. l. nullum inuenit locum; Ergo voluntas DEI mediata hic admittenda est. Voluntas diuina mediata consistit in eo, quando DEVS per media aliquid fieri, aut impleri vult, vt hoc citato dicto per Reges, ac Reginas. Vbi autem est voluntas diuina mediata, ibi simul adesse debet mandatum diuinum; Ergo hoc loco mandatum diuinum deprehenditur. Iniungitur itaque DEVS officium circa Sacra Principibus. Si autem Principibus circa Sacra competit officium, debent etiam simul ius quoddam circa id habere, circa quod officium a DEO consecuti sunt. Habent autem Principes officium circa Sacra (per mandatum diuinum); Ergo etiam ius circa Sacra illis competere debet. Nam vt ius sine officio concipi nequit, ita etiam officium minime sine iure quodam. Porro si ex hoc dicto probari potest, (vt iam iam probauimus) quod in se contineat diuinum mandatum ad Principes respectu Ecclesiae, sequitur, quod illis ius circa Sacra per se competat. Nam nisi hoc illis per se competat, tunc mandatum diuinum desinit esse mandatum. Omne enim mandatum diuinum praesupponit voluntatem diuinam; Voluntas autem diuina est ita comparata, vt omne id, quod simpliciter aut illimitate vult, aut iubet, sine omni restrictione fiat. Cum autem hoc commate Esaiiae legitur mandatum diuinum illimitatum, per consequens voluntas diuina; necessario sequi debet, quod etiam hocce mandatum diuinum ad Principes id inuoluat, vt ius circa Sacra, ad quae hocce praeceptum diuinum directum est, Principibus perfecte, ac per se competat.

Alterum argumentum, quod Auctor huius scripti in medium profert, pertinet ad nomina ista, quae hoc commate leguntur. Ex horum enim genere grammatico concluditur, quod

quod nullo modo ex hisce verbis Ius Principum circa Sacra, siue, vt ipse scribit, Ius Episcopale erui possit. Vt mens Auctoris, & ratiocinii ratio rectius intelligatur, verba ipsa recitabo: Daß aber den Regenten, inquit ille, an diesem Orte der Schrift das Ius circa Sacra, oder das beliebte Ius Episcopale übertragen und anbefohlen seyn sollte, dürfte sich schwerlich hinreichend beweisen lassen. Sonst würde folgen müssen, daß auch die Fürstinnen an dem Episcopale-Recht Theil hätten. Summa haec est: Si in dicto Esaiano non solum de Regibus, sed & de coniugibus eorum sermo est, sequitur, quod in hoc loco nil minus, quam Principum Ius circa Sacra, siue Ius Episcopale fundetur. Atqui verum est prius; Ergo & posterius. Consequentia Maioris ita probatur, quod tunc sequi deberet, etiam Principum coniugibus Ius circa Sacra, aut Ius Episcopale competere. Hoc autem est absurdum; Ergo hocce dictum non agere potest de Iure Principum circa Sacra. Gemino sensu haec Auctoris verba accipi, & exponi queunt; quem prius euoluamus, atque perspiciamus oportet, quam ad argumentum ipsum accedatur. Aut enim de Coniugibus iis sermo est, quarum Mariti rebus mortalium interesse desierunt; aut de iis, quae eosdem adhuc viuos colunt. Hae curarum publicarum molem non subeunt, sed Maritis relinquunt integram; nec humeris suis, nisi post eorum fata, imponi experiuntur. De iis vero cum hocce dicto agatur, quae imperio ipsae praesunt, non possunt non illae intelligi Principum Coniuges, quae, iacturam Maritorum passae, regimen ingressae sunt, atque tuentur. Quibus praemissis in argumenti vim inquiramus. Si Principum coniuges hoc loco denominentur, sequitur, quod hoc dictum nullomodo Ius illorum circa Sacra probet. Quod ad Minorem attinet, concedere debemus, & lubenter concedimus. Nam Vates ille expresse ait: *Reges debent esse Nutritores tui; & Principes eorum Nutrices tuae.* Sed si ad maiorem propositionem nos conferamus, huius consequentia in totum neganda erit. *Primo*, vt mihi videtur, haec nullo modo sibi sunt contradictoria; Ius habere circa Sacra, & Ius circa illa competere Principum coniugibus. Nonne praeteritis temporibus, & quid? quod praesenti tempore fuerunt, & sunt Coniuges, quae

quae sapienter, ac prudenter multis regionibus praefuere,
 attamen fuerunt, & manserunt Coniuges. Habuerunt ita-
 que Ius circa res Politicas, cur non pari ratione etiam circa Sa-
 cras, inter quas non tanta est distantia, quam vt etiam Prin-
 cipum Coniuges pari sapientia, pari fide res Sacras, & Politi-
 cas tueri possint. Sane nullum inde fuit absurdum. Et po-
 sito, sed minime concesso, Reginas aut Principum coniuges
 probe gubernandae Ecclesiae haud esse pares; quid tum?
 Nonne id, quod ipsae facere non valent, nonne id per alium
 facere queunt? Nam etiam hoc loco valet Regula illa: Quod
 cunque per alium facere velis, id ipsum facere videris. Et prae-
 terea, si tale construere liceat argumentum, ego etiam ita ar-
 gumentari possem. In quibus dictis S. Sacrae Masculinum &
 Foemininum eiusdem Nominis sunt coniuncta, illa dicta non
 sunt assumenda; Atqui verum est prius; Ergo & posterius.
 Sed nonne hoc foret inane ac vanum? Nonne tunc significatae
 varietati, atque perfectioni obstaremus? Nam quis nescit,
 quod in Scriptura Sacra saepe & quam saepissime Masculinum
 & Foemininum coniungantur, & quidem eo consilio, vt eo
 melius varietas, atque multitudo rei, de qua sermo est, in-
 nuatur. Nam talis locutio legitur: e.g. Eccl. II. 8. vbi Salo-
 mon dicit: Feci mihi Cantatores, & Cantatrices. Ita etiam
 reperitur Ier. VII. 54. Vox sponsi, & vox sponsae. Et porro
 Es. III. haec duo Nomina praesertim sunt notanda: **מִשְׁעָרַי וְיָמֵי עֵצֵי**
וְיָמֵי עֵצֵי quod B. noster Lutherus recte ita transtulit per:
 allerley Thorath; & quae reliqua sunt exempla, quae frequen-
 ter afferuntur. Ita igitur, vt haec adducta exempla sunt assu-
 menda, ita, dico, etiam haec locutio est interpretanda. Quis
 autem non ex his satis abunde perspicit, quod haec locutio
מְלִכִּים וְשָׂרִים Reges & Reginae non solum Scripturae Sa-
 crae sit conformis, atque vsitata, sed etiam ad eo melius in-
 nuendam rei, de qua sermo est, varietatem, ac amplitudi-
 nem saepe in pluribus locis Sacri Codicis vsurpetur. Prouo-
 cat quidem Auctor huius scripti in Nota p. 168. allegata ad L.
 A. Kromayerum, & quidem absque vllo dubio hac ratione, vt
 eo melius thesin suam probare, stabilire, ac alios de veritate
 illius

B

illius convincere posset. Sed Celeberrimus ille Kromayerus eo citato loco, vt mihi videtur, non de hac thesi agit, quod Ius circa Sacra Principibus per se siue subiectiue & formaliter competat, sed quod illis hoc Ius circa Sacra tantum dependenter a DEO, & communicatiue infit.

Pergit Auctor huius scripti pag. 169. Man wolle hiebey nicht so ungütige Gedancken von uns fassen, als wenn wir hiedurch das Fürsten-Recht in geistlichen Sachen in Zweifel ziehen wollten. Nein! wir rechnen vielmehr das Ius Sacrorum mit zu den unstreitigen Stücken der Landes herrlichen Gewalt, und Hoheit eines Fürsten; glauben aber, daß dasselbe aus andern Principiis dem Fürsten eigne und gebühre, als aus dem dicto Esaiano. Hätten die Fürsten aus keinen andern Gründen das Recht in der Kirchen-Sachen die Hände zu schlagen, und hätten selbige kein mehreres Recht in dem Kirchen-Regimente, als was ihnen Esaiae Worte beylegen, so hätten sie gerade nichts dabey zu sagen. Denn der Kirchen Gutes erweisen, sie reichlich versorgen, und beschützen, und ihre Ausbreitung befördern, giebt wohl eben keinen hinlänglichen Grund.

Concluditur itaque hisce verbis ex indole praedicatorum. quae Vates Esaías tam Regibus, quam Reginae tribuit, ad rei negationem. Dicit enim Auctor, quod haec consequentia nullomodo valere possit. Si DEVS pollicetur, Principes fore Nutritores, & Reginas futuras esse Nutrices, sequitur, quod illis Ius circa Sacra per se competat. Consequentia Maioris probatur, quia Nutritorem, & Nutricem esse, nil aliud inferant, quam germanice: der Kirchen Gutes erweisen, sie reichlich versorgen, und beschützen, und ihre Ausbreitung befördern. Si itaque de Principibus in hoc citato dicto talia praedicantur, qualia etiam aliis communia esse possunt, sequitur, quod inde non tuto ad Ius Principum circa Sacra concludi possit. Haesitat ergo tota res in indole vocum, nempe Nutritores, & Nutrices esse. Statuitur enim, quod haec ambo vocabula nil aliud significant, quam der Kirchen Gutes erweisen, sie reichlich versorgen, und beschützen, und ihre Ausbreitung befördern, & hinc colligitur: Ergo ex hoc dicto Esaiano Ius Principum

cipum circa Sacra nec deriuari, nec probari posse. Sed ve-
 ro Ebraeis vocibus vis gravior, eminentiorque inest sensus.
 In textu nempe Ebraico legitur vocabulum אֱמִנָּה, quod
 a radice אָמַן deriuatur, & significat proprie fidelem esse.
 Quicumque autem fidelis esse debet, ille necessario habere
 debet officium quoddam, in quo rite administrando fidem
 exerceat, ac probet; Atqui hoc dicto Esaiano Reges ac
 Reginae fideles esse iubentur; Ergo habere debent Reges
 ac Reginae officium. Hoc autem officium, quod Esaias Re-
 gibus h. l. committit, pertinet ad statum Ecclesiasticum;
 Ergo Regibus, ac Reginis hoc citato dicto committitur hoc
 officium, nempe vt statum Ecclesiasticum fideliter tueantur.
 Quicumque autem in administrando officio, ipsi commenda-
 to, fidelis esse debet, ille etiam omnibus illis, quae ad offi-
 cium id spectant, summa praeesse debet cura. Atqui Re-
 gibus, ac Reginis a DEO commendatur, ac praecipitur fides
 in curando statu Ecclesiae; Ergo etiam ab illis officium e-
 xigit, vt omnibus iis, quae ad hocce officium pertinent, ma-
 xima prospiciant cura. Nunc itaque omnia ad hanc rem
 eruendam eo nituntur fundamento, ut breuiter disquiramus,
 quaenam partes, ad satis huic officio faciendum,
 postulentur, & necessario adesse debeant, si is, qui hoc
 officium consecutus est, fungi isto probe velit. Debent au-
 tem esse Nutritores, Alitores, Curatores, Dispensatores, Tu-
 tores. Vt nempe Tutor ac Nutritor alterius filium, suae fi-
 dei traditum, tuetur ac in suam clientelam recipit, ita etiam
 Reges statum Ecclesiasticum. Debent enim omnem abusum
 Nominis diuini, blasphemias in DEVM, publicum verbi
 diuini contemptum, violationem Sabbathi, & quae reliqua
 ad imminuendam infinitam DEI gloriam fieri possunt, aver-
 tere, ac poenis vindicare grauissimis. Omnis adhibenda est
 cura, ac opera, vt verbi diuini Ministri scientiis instructi,
 bonis ornati donis, in doctrina sinceri, in officio fideles,
 & laudabilem & immaculatam vitam gerentes, vocentur,
 ac victum promptum, commodumque nanciscantur; Debent

porro eo tendere, vt omnia secundum ordinem diuinum fiant, vt verbum DEI pure, ac sincere praedicetur, Sacramenta a Ministris verbi diuini rite administrentur, & ab aliis vsurpentur. Et vt haec omnia breuibus exprimam: Reges debent secundum mandatum diuinum Ecclesiae Nutritores esse, qui omnia ea, quae diuinitus praecipuntur, ac ad incrementa Ecclesiae faciunt, quouis loco, quouis tempore adhibent, & curant. Et praeterea, si haecce verba Nutritores, ac Nutrices esse nil aliud in se contineant, quam Ecclesiae beneficia praebere, & illam tueri, tunc sane ab illis nil aliud exigitur, quam quod tum ratione Personae, quia sunt praecipua Ecclesiae membra; tum ratione eius, quia Christianam religionem continentur, praestare debent. Sed ex eo, vti hoc loco expressum extat mandatum diuinum, vt supra iamiam indicauimus, quam clarissime apparet, quod haecce verba omnes illas partes, quae ad incrementa Ecclesiae pertinere possunt, in se contineant. Sed liberalis ero, & ponam, licet minime concedam, ponam, dico, haec verba Esaiana: *Reges debent esse Nutritores tui, & Coniuges eorum Nutrices tuae*: talem exhibere sensum: Reges, ac Coniuges eorum debent Ecclesiae externa beneficentia prospicere; illam tueri; & denique incrementa eius magis magisque promovere; ponam, dico, quod haec verba ita sint interpretanda, & quid inde? Sane si meam de hisce verbis aperire sententiam mihi liceat, lubens profiteor, quod aperte, & sole luculentius ex his appareat Ius Principum circa Sacra. Nam quaenam Notio cum Iure Principum circa Sacra coniungenda est? Nonne illa, cuius paullo ante mentionem fecimus? Scil. omnia ea, quae ad Ecclesiae incrementum pertinent, obseruare, ac efficere? Nonne incrementum Ecclesiae quaerere, ac propagare, nonne hocce cum eo recte coincidit, quod ille germanica expressit lingua: *Der Kirchen Gutes erweisen, sie reichlich versorgen, und beschützen, und ihre Ausbreitung befördern*. Nam a quo expresse exigitur, die Ausbreitung der Kirchen zu befördern, ille simul iubetur, omne id, quod incre-

incremento Ecclesiae propagando inseruit, praestare, ac in actum deducere. Quid autem necessario effici debet, vt Ecclesiae incrementum augeatur, ac conseruetur? Nonne omne id, quod Ecclesiae vtilitatem quandam asserere potest? E. g. Omnem curam adhibere, vt omnia secundum ordinem diuinum instituantur, ac fiant; vt verbum diuinum pure, ac sincere praedicetur; sacramenta rite administrentur; verbi diuini Ministri ad hoc munus apti, in doctrina sinceri, in officio gerendo fideles, ac vitam gerentes irreprehensibilem, vocentur, ac debitis stipendiis alantur; Porro vt egeni sustententur, ac proterui pietatis contemptores, blasphematores Nominis diuini, & Sabbathi violatores poenis afficiantur iustis. Nonne haec omnia, inquam, ad vtilitatem, & incrementum Ecclesiae pertinent? Nonne hoc re vera perinde est, vtrum tali voce exprimatur, an Germanice vertatur? *Der Kirchen Gutes erweisen, sie reichlich versorgen, und beschützen, und ihre Ausbreitung befördern.* Sed haec omnia, ad eum finem in medium protuli, vt eo melius argumenti tenuitas appareat.

Multi alii de hoc dicto inter se dissentiunt, quorum tamen argumenta fere eadem sunt. Negant nempe ex hisce rationibus, quia non fit 1) expressum quoddam mandatum diuinum; 2) quod a vocabulis hisce: *Nutritores*, & *Nutrices* esse, ad Ius Principum circa Sacra non valeat consequentia. Sed si vnus tantum mentionem aliquam facere mihi liceat, nominandus erit D. D. Pfaffius (*), qui in plurimis praesertim contra hanc thesin disceptat. Adicit rationem, quia hoc dicto tantum Ethnicorum Principum, ac beneficiorum, quae Reges in Ecclesiam collaturi sunt, vnice, vt opinatur, mentio fit, rhetoricisque haec verbis exprimuntur; per consequens, ne vnum quidem punctum hoc loco adest, quod de Iure Principum circa sacra agat. Quod

B 3

ar-

(*) In dem Tractat von dem Ursprunge des Kirchen-Rechts, und dessen wahren Beschaffenheit Cap. IV. p. 297. 298.

argumentum validum sit, nec ne, facile iudicatu ex iis erit, quae antea regeſſimus. Probauimus ſatis in antecedentibus, quod hoc loco expreſſum adſit mandatum diuinum, & deinde vocabula: *Nutritores*, & *Nutrices* multo eminentiores in ſe contineant ſignificationes, quam beneficia praebe- re. Et porro, vt D. D. Pfaffius opinatur, poſſunt Reges Eccleſiae beneficia tribuere, & non tribuere. Si hoc non faciunt, non committunt peccatum; & ſi illis beneficia praeſtiterint, tunc nullo modo id, quod officium ab illis exigeret, effecerunt. Sed hoc contradicit luculenter expreſſo mandato diuino, quod nullos ſtatuit limites. Nam vbi eſt mandatum diuinum, tunc ſtatim reſpectu hominum adeſt officium ac ius id praeſtandi, quod commendatur. Quod hoc veritati conſentaneum ſit, ex indole mandati ſatis patet. Nam mandatum diuinum neceſſario ita conſtitutum eſt, vt ille, ad quem mandatum hocce directum eſt, id, quod eodem continetur, ad effectum deducere debeat. Hoc vbi ceſſat, ſimul etiam mandatum DEI deſinit eſſe mandatum. Cum hoc itaque vnumquemque de veritate rei certum reddere poſſit, & hoc dictum Eſaianum de mandato diuino expreſſe agere, apertum ſit, vt ſuo loco iamiam indicauimus, neceſſario exinde rite concludi debet, quod ex hoc dicto Eſaiae Ius Principum circa Sacra ſufficienter probari poſſit.

Sufficiat nunc diſſentientes hosce allegaſſe, & pro veritate rei, ac pro viribus refutaſſe. Nunc, ſi mihi liceat, ad rem ipſam me accingam, ac nonnulla argumenta in medium proferam, quae antea quidem iamiam adduxi, hoc loco tamen breuiter, ac ſuo ordine repetenda eam ob cauſam mihi videntur, vt eo melius, ac accuratius perſpicere poſſimus, quonam fundamento, quonam pondere haec theſis nitatur, quod ex hoc dicto Eſaiano Ius Principum circa Sacra luculenter probari queat. *Primum* quod attinet argumentum, praefertim meum eſt oſtendere, quod hoc dictum Eſaianum expreſſum mandatum diuinum in ſe contineat. Primo itaque notandum erit, quod DEus Eccleſiae aliquid promittat: Cum promiſſione DEI autem neceſſario coniuncta eſſe debet eius volun-

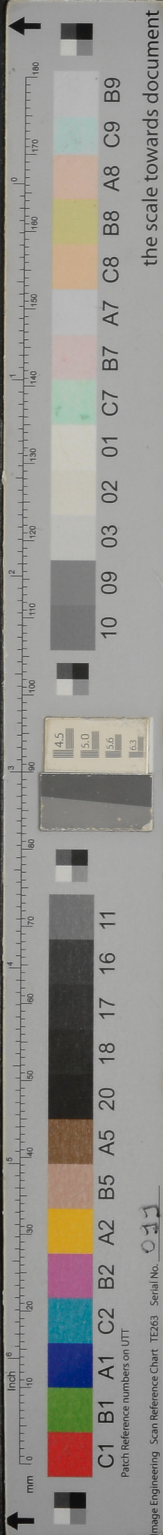
voluntas. Nam si DEus aliquid promittit, simul etiam vult, vt id, quod promittit, impleatur. Voluntas autem DEI est vel immediata, vel mediata. Voluntas DEI immediata hoc loco non adesse potest, per consequens voluntas DEI mediata Vbi autem est voluntas DEI mediata, aut si DEus aliquid fieri, aut impleri vult per media, vt hoc dicto Esaiano per Reges ac Reginas, ibi adesse debet mandatum diuinum. Ergo in hoc dicto Esaiano Deus aliquid promittit, vult, ac iubet. A mandato autem diuino ad Ius concludere licet; per consequens exinde Ius Principum circa Sacra euinci potest. Hisce praemissis, argumentor: Quodcunque DEus non solum promittit, sed etiam ita vult, vt omnino fiat, illud etiam simul praecipit, ac mandat. Atqui. Ergo. Nunc thesin meam porro probabo, & quidem ex eo, quoniam tendat mandatum diuinum? In quocunque dicto DEus omnibus Regibus, ac Coniugibus eorum iniungit, vt Ecclesiae incrementum procurent, illi consulant, illam foueant, ac nutriant, ex illo dicto satis ostendi potest, quod Regibus, ac Principibus Ius circa Sacra competat. Atqui verum est prius; Ergo & posterius.

Satis nunc probatum erit, quod hoc dicto Esaiano luculenter Ius Principum circa Sacra contineatur, atque exhibeatur, Nunc ad *TE, MICCHARISIME FRATER*, ad *TE* me conuerto, gaudium de dignitate, quam solemniter obtinuisti, testaturus. Sane ingens illud est: &, quae exprimendae magnitudini eiusdem sufficiunt, verba vix occurrunt. Excusabis inopiam, laetitiāque ex vocum pondere non metieris. Equidem lubens repeto: grande gaudium iubet hicce dies, quo laboribus strenuis dulce offertur decus; & ego eidem promptē indulgeo. Gratulor itaque, & iterum iterumque honoris

ris gradum, quem adeptuses, gratulor, vota simul, quae prospera quaevis *TIBI* precantur, imo pectore fundens. Faxit DEVS O. M. vt omnibus *TUIS* conatibus euentus semper respondeat felix, vt prosperam perpetuo experiaris valetudinem, & omnium eorum, quae ipse exoptas, nanciscaris, retineasque cumulum. Adiungo votis pro *TUA* incolumitate, vota pro *PARENTIS VENERANDI, DILECTISSIMI* salute, cui, si a DEO discefferimus, vitam debemus & omnia. Seruet ipsum, vti haecenus, Numen benignissimum in seros annos prosperum, felicem, viridem; Tueatur vires officio sat graui sustinendo pares, ac quaecunque maerorem excitant, dies procul abesse iubeat. De *TUI* interim amoris integerrimi constantia, vti certo persuasus sum, ita vsum cuiusuis occasionis, qua signa fraterni animi exhiberi possunt, promptum polliceor. Vale. Dabam

Rostochii, die III. Octobris
MDCCXLIII.

the scale towards document

amfi DEus aliquid promittit, simul etiam
od promittit, impleatur. Voluntas autem
mediata, vel mediata. Voluntas DEI immediata
esse potest, per consequens voluntas DEI me-
tem est voluntas DEI mediata, aut si DEUS
aut impleri vult per media, vt hoc di-
er Reges ac Reginas, ibi adesse debet man-
. Ergo in hoc dicto Esaiano Deus aliquid pro-
pet. A mandato autem diuino ad Ius concludere
sequens exinde Ius Principum circa Sacra euin-
e praemissis, argumentor: Quodcunque DEUS
mittit, sed etiam ita vult, vt omnino fiat, illud
ecipit, ac mandat. Atqui. Ergo. Nunc the-
probabo, & quidem ex eo, quonam tendat
num? In quocunque dicto DEUS omnibus Re-
gibus eorum iniungit, vt Ecclesiae incremen-
illi consulant, illam foueant, ac nutriant, ex il-
endi potest, quod Regibus, ac Principibus Ius
petat. Atqui verum est prius; Ergo & po-

probatum erit, quod hoc dicto Esaiano Ius
ncipum circa Sacra contineatur, atque exhi-
c ad *TE, MICHAÏSSIME*
ad *TE* me conuerto, gaudium
, quam solemniter obtinuisti, te-
ane ingens illud est: &, quae ex-
magnitudini eiusdem sufficiunt,
occurrunt. Excusabis inopiam,
e ex vocum pondere non metie-
m lubens repeto: grande gaudium
lies, quo laboribus strenuis dulce
us; & ego eidem promte indulgeo.
que, & iterum iterumque hono-
ris